

Тернопільський національний економічний університет
Навчально-науковий інститут міжнародних економічних відносин
ім. Б.Д. Гаврилишина

Міждисциплінарна курсова робота

на тему:

«Напрямки удосконалення експорту продовольства Україною»

Студента 5 курсу групи ЕМЕм-11

Напрямок підготовки

«Міжнародна економіка»

Жавко М.М.

Керівник : к.е.н., доц. Гродський С.В.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2017

ПЛАН

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКСПОРТУ ПРОДОВОЛЬСТВА	
1.1. Сутність та види експортної діяльності.....	5
1.2. Політика протекціонізму та вільної торгівлі як теоретична основа експортної політики.....	9
1.3. Система факторів формування експортного потенціалу продовольчими товарами.....	10
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ЕКСПОРТУ ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ УКРАЇНОЮ	
2.1. Дослідження структури експорту продовольства Україною.....	16
2.2. Оцінка конкурентоспроможності продовольчих товарів України на світовому ринку.....	22
2.3. Особливості державного регулювання експорту продовольства Україною.....	26
РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	
3.1. Проблеми та перспективи формування експортної продовольчої політики України.....	31
3.2. Напрями удосконалення експорту продовольства Україною в контексті євроінтеграційних процесів.....	37
ВИСНОВКИ.....	40
ДОДАТКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Складний процес сучасного суспільно-економічного розвитку України за короткий час її незалежності супроводжується різноманітними зовнішніми та внутрішніми викликами, що епізодично проявляється в різних кризових ситуаціях як у політичному, так і в економічному житті країни. Гостра потреба в позитивних зрушеннях, у здобутті національної економічної та політичної самодостатності країни диктує необхідність пошуку принципово нових обґрунтованих підходів до нагального вирішення поставлених перед економікою країни завдань, передусім до здійснення конкретних, глибоко продуманих, ефективних, практичних кроків на шляху до утвердження України як рівноправного та невід'ємного елемента у світовій спільноті.

Формування ефективного механізму удосконалення експорту продовольчої продукції України передбачає створення удосконалення конкурентоспроможного продовольчого комплексу з оптимальною структурою виробництва, здатного в умовах міжнародної економічної інтеграції та глобалізації випускати високоякісну конкурентоспроможну продукцію, забезпечувати потреби різних країн у необхідних продовольчих продуктах а також належний рівень продовольчої безпеки самої держави.

Мета та завдання дослідження . Необхідно з'ясувати і проаналізувати стан і структуру українського продовольчого експорту, виявити проблемні моменти, встановити їх ймовірну причину та запропонувати можливі способи вирішення.

Реалізація поставленої мети зумовила постановку та вирішення таких основних завдань для удосконалення експорту Україною :

- охарактеризувати й систематизувати теоретичні положення щодо сутності та структури експортно-продовольчого комплексу;
- оцінити конкурентоспроможність продовольчих товарів України;
- дослідити особливості державного регулювання експорту продовольства Україною;

- виокремити перспективні напрями формування експортної продовольчої політики;
- дослідити можливі напрями удосконалення експорту продовольства після підписання “Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом”;

Об’єктом дослідження є функціонування та розвиток продовольчого комплексу України ;

Предметом дослідження відповідно до поставленої мети та завдань є особливості експорту продовольчих товарів Україною ;

Методи дослідження. Для реалізації визначених у курсовій роботі мети та завдань використано комплекс різних прийомів та методів аналізу експорту продовольства. З’ясовано сутність ключових понять дослідження; порівняльний метод – використано для зіставлення показників, які визначають рівень розвитку вітчизняних ринків продовольчих товарів, з іноземними; економіко-статистичний метод – дає змогу дослідити стан і тенденції розвитку і пошуку міжнародних ринків для експорту продовольчої продукції України, визначити головні проблеми та перешкоди для їхнього розвитку; використання методу графічної інтерпретації дає можливість наочно відобразити оброблені статистичні дані, пов’язані з процесами функціонування та розвитку експорту продовольчих товарів у вигляді рисунків, діаграм, схем тощо;

Теоретико-методологічна база . Теоретико-методологічною основою курсової роботи є теоретико-прикладні засади розвитку вітчизняного продовольчого комплексу, наукові роботи та практичні дослідження як вітчизняних, так і закордонних вчених-економістів у цій сфері, періодичні видання, результати дослідно-аналітичних, академічних та прикладних розробок з проблем соціально-економічного прогнозування розвитку продовольчого комплексу, а також статистичні матеріали, інформаційно-аналітичні дані мережі Інтернет.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКСПОРТУ ПРОДОВОЛЬСТВА

1.1. Сутність та види експортної діяльності

У науковій літературі є різні підходи до визначення експорту ;

Експортна діяльність – діяльність , пов’язана з вивозом з митної території країни за кордон товарів і послуг без зобов'язання їхнього зворотнього повернення. Факт експорту фіксується в момент перетину митного кордону, надання послуг та ін. До експорту відносяться також : вивіз товарів для переробки їх в іншій країні, перевезення товарів транзитом через іншу країну, вивіз привезених з іншої країни товарів для продажу їх у третій країні (реекспорт) і ін.[1]

Експорт – продаж продукції (робіт послуг) іноземним суб’єктам господарської діяльності та вивезення продукції за межі митних кордонів держави з метою отримання доходів від виробничої або інших форм господарської діяльності.[2. ст.183]

В умовах зовнішньоекономічної діяльності найбільш поширеними є такі види експортних операцій (рис. 1.1.1.).

ОСНОВНІ ВИДИ ЕКСПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ
Експорт товарів в рахунок міжурядових угод
Експорт товарів в межах державного контракту
Експорт товарів на умовах державного або комерційного кредиту, або за рахунок відстрочки платежу
Експорт на умовах компенсаційної угоди
Експорт на умовах бартерної угоди
Експорт в рахунок надання допомоги

Рис. 1.1.1. Основні види експортних операцій

Джерело: складено автором на основі [2 ст.184]

Багато фірм починають займатися експортом зовсім випадково. Почавши експортну діяльність, вони стикаються з несподіваними труднощами. Саме тому до початку експортної діяльності необхідно

розробити стратегію експорту і проаналізувати основні проблеми, пов'язані з експортом. Основні проблеми найчастіше зводяться до таких моментів :

- Нездатність залучити кваліфікованих експертів з експорту і розробити основний план міжнародного маркетингу ;
- Нехтування експортною діяльністю в періоди «ринкових бумів» ;
- Небажання модифікувати продукцію відповідно до державного регулювання чи інших вимог у зарубіжних країнах ;
- Недостатня старанність у виборі закордонних агентів та гуртовиків . [2 ст.186]

Є такі підходи до виходу підприємств на зовнішні ринки – за допомогою співробітників підприємств чи за допомогою інших фірм за контрактом. Відповідно до цього є такі різновиди експорту (рис. 1.1.2.) [2 ст.186] :

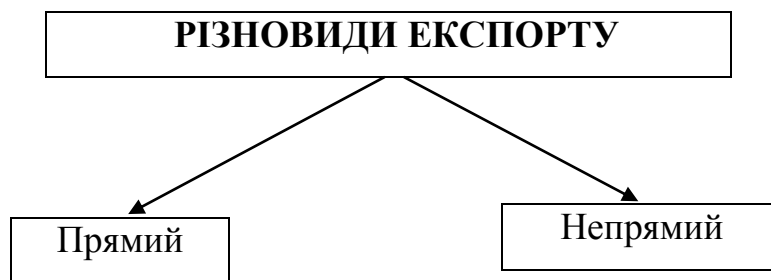

Рис. 1.1.2. Різновиди експорту

Джерело : складено автором на основі [2 ст.187]

Тобто, розрізняють прямий і непрямий експорт .

Прямий експорт - здійснення операції безпосередньо між виробником і споживачем через власну зовнішньоторговельну фірму або відділ зовнішньоекономічних зв'язків.[1]

Непрямий експорт — експорт за участю посередників.[1]

Прямий експорт обирається тоді , коли треба встановити більш жорсткий контроль над функцією маркетингу і отримання вищого прибутку. При цьому виробник звичайно продає свою продукцію на іноземному ринку. Він може продавати її представникові своєї фірми з питань збуту або агентові в справах продажу, що працює за комісійні, іноземному гуртовику, що

одержує право власності на продукцію і отримує прибуток на кінцевому етапі всього процесу, тобто продаючи товари споживачам.

Якщо підприємство обирає варіант прямого експорту, йому потрібно створити дієву експортну службу. Це можна зробити кількома способами – від створення спеціального міжнародного відділу до організації самостійної міжнародної діяльності, пов'язаної з експортом.

Непрямий експорт означає, що виробник діє через іншу фірму в країні базування, направляючи свою продукцію на міжнародний ринок.

До експортних товарів відносять:

- товари, вироблені, вирощені чи добуті у країні;
- товари, раніше ввезені з-за кордону, що були перероблені і переробка яких здійснювалась під митним контролем.

Експортні товари – це товари, вивезені для реалізації за межі митного кордону країни, незалежно від валюти, якою проводиться розрахунок. [2]

Вартість експорту разом із вартістю імпорту формує зовнішньоторгівельний оборот. Економіки зі значною питомою вагою зовнішньоторгівельного обороту відносять до відкритих економік.

Експорт товарів означає продаж товарів іноземним суб'єктам господарської діяльності, включаючи реекспорт товарів, крім передачі майна суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності іноземному суб'єктові господарської діяльності за кордоном як натуральної частки участі у формуванні статутного капіталу при спільній господарській діяльності. При цьому термін реекспорту (реекспорт товарів) означає продаж іноземним суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності та вивезення за межі країни товарів, раніше імпортованих на територію країни.

Здійснення експортної діяльності ставить принципово нові організаційно-економічні завдання перед економічними суб'єктами. Передумовою виходу цих суб'єктів на зовнішній ринок є оцінка їх експортного потенціалу, на основі якої приймається рішення про доцільність експортної орієнтації виробленої продукції.

Якщо розглядати експорт як важливий впливовий фактор економічного зростання та інтеграції країни у міжнародні економічні відносини та світове господарство, то він вже набуває характеристик потенціалу, тобто здатності забезпечувати досягнення визначених цілей та вирішувати проблеми суспільного розвитку. Якщо ж говорити про експорт агропромислової продукції, то він може забезпечити не лише економічний розвиток окремої країни, а й сприяти вирішенню світової продовольчої проблеми.

Стратегічна роль експорту, як одного з елементів зовнішньої торгівлі, виявляється в тому, що він має бути засобом сприяння економічному зростанню, інструментом активізації наявних та потенційних конкурентних переваг з метою наближення до рівня передових країн. В сучасних умовах активна участь країни у світовій торгівлі пов'язана зі значними перевагами: вона дозволяє більш ефективно використовувати наявні в країні ресурси, прилучитися до світових досягнень науки і техніки, у більш стислі терміни здійснити структурну перебудову своєї економіки, а також більш повно і різноманітно задовольняти потреби власного населення.

Експортні операції є також важливим джерелом надходження валюти, інвестицій та формування доходів держави, підвищення її економічного добробуту, поліпшення рівня життя населення тощо.

1.2. Політика протекціонізму та вільної торгівлі як теоретична основа експортної політики

Зовнішньоторговельна політика – це державна політика, яка впливає на зовнішню торгівлю через податки, субсидії, прямі обмеження експортних та імпорتنих операцій. Об'єктом регулювання зовнішньоторговельної політики є товаропотоки між країнами. Залежно від спрямованості товаропотоків розрізняють експортну та імпорتنу політику держави [3].

Експортна політика держави спрямована на реалізацію економічного потенціалу країни на зовнішніх ринках.

З найдавніших часів держава регулювала зовнішньоторговельну діяльність з метою отримати найбільші вигоди для національної економіки. Зовнішньоторговельна політика - це діяльність держави, спрямована на розвиток і регулювання торгових відносин з іншими країнами для зміцнення позицій країни і її бізнесу на світовій економічній арені. Зовнішньоторговельна політика держави є варіантом бюджетно-податкової політики.

Існують два основні напрямки зовнішньоторговельної політики – політика вільної торгівлі (лібералізація) і протекціонізм.

Протекціонізм - це зовнішньоторговельна політика держави, яка спрямована на захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції, а також на підтримку та розвиток діяльності вітчизняного бізнесу на зовнішніх ринках. Ця політика сформувалася в епоху первісного нагромадження капіталу, коли відбувалося становлення національного виробництва в різних країнах[3].

Методи за якими проводиться політика протекціонізму поділяють на тарифні і нетарифні.

Тарифні методи передбачають введення податків, що стягуються державними органами та провозяться через державний кордон товарів з митних тарифів. Залежно від напрямку руху товарів виділяють імпорتنі,

експортні та транзитні мита. У відповідності зі способом встановлення мита бувають адвалерні, специфічні, комбіновані (поєднують обидва способи).

Митний тариф - це перелік товарів, з яких стягуються мита із зазначенням ставок митного податку на одиницю товару. [3]

Нетарифні обмеження включають економічні, адміністративні і технічні заходи. До економічних заходів належать:

- контроль митної вартості (вартості, використовуваної при оподаткуванні товару митом, веденні зовнішньоекономічної та митної статистики, інших заходів державного торгового регулювання, пов'язаних з вартістю товарів, включаючи здійснення валютного контролю зовнішньоторговельних операцій та розрахунків банків по них);
- валютний контроль (контроль за дотриманням законодавства у сфері валютних та зовнішньоекономічних операцій);
- фінансові заходи, пов'язані з субсидіями вітчизняним виробникам, санкціями і ін, наприклад, підтримка низького курсу місцевої валюти (що веде до експорту та обмеження імпорту);
- захисні заходи, звані також заходами контролю за цінами (особливі види мит: антидемпінгові, або зрівняльні, компенсаційні, спеціальні, сезонні).

До адміністративних заходів відносяться:

ембарго (заборона на експорт або імпорт товарів);

- квотування (накладення кількісних обмежень на ввезення / вивезення товарів);
- ліцензування (автоматичне і неавтоматичне);
- експортний контроль (заборона, обмеження, контроль за експортом).

Технічні заходи включають використання жорстких стандартів і норм якості, санітарних та ветеринарних вимог по відношенню до небажаних товарам.

До заходів зовнішньоторговельної політики завоювання ринків відноситься також демпінг, тобто продаж товарів за штучно заниженими цінами.

Підтримка експорту представляє собою систему державного сприяння просуванню товарів на світові ринки та включає:

- кредитування учасників зовнішньоторговельної діяльності;
- функціонування систем гарантій і страхування експортних кредитів;
- організацію торговельних виставок, спеціалізованих симпозіумів і конференцій участь у них;
- проведення кампаній, у тому числі рекламних, з просування товарів, послуг, інтелектуальної власності на світові ринки.

Політика вільної торгівлі, або лібералізація (фритредерство), означає вільний рух товарів і послуг між країнами без торгових бар'єрів. Лібералізація передбачає зняття всіляких бар'єрів, що перешкоджають розвитку зовнішньої торгівлі та зовнішньоекономічних зв'язків у цілому.

Протекціонізм та лібералізація в чистому вигляді - це абстракції, певні крайнощі зовнішньоторговельної політики. На практиці, як правило, реалізується змішаний варіант цієї політики, що поєднує елементи протекціонізму і лібералізації.

1.3. Система факторів формування експортного потенціалу продовольчими товарами

Проблема формування експортного потенціалу підприємств харчової промисловості повинна вирішуватися на всіх рівнях управління: державному, галузевому, територіальному, на рівні окремих підприємств. Тому сукупність факторів, що впливають на формування потенціалу підприємств харчової промисловості, має багаторівневу ієрархічну структуру, яка включає різні фактори (рис.1.3.1.) :

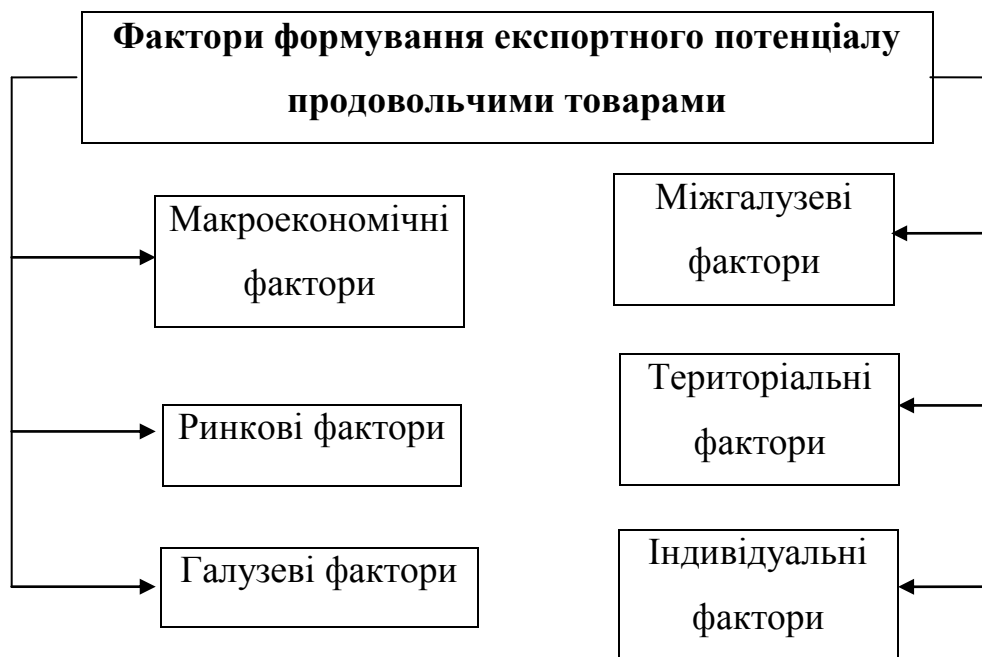

Рисунок 1.3.1. Система факторів формування експортного потенціалу продовольчими товарами

Джерело : складено автором на основі [4]

До макроекономічних факторів належать: правове середовище функціонування підприємств харчової промисловості; державна політика в сфері забезпечення продовольчої безпеки країни; діяльність держави в сфері забезпечення якості і безпечності харчової продукції; структурно-галузева політика в продовольчому комплексі; інвестиційна політика держави, спрямована на створення підприємствам харчової промисловості необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення виробництва; політика інституційних перетворень в АПК; податкова, грошово-кредитна і валютна політика, спрямована на

стимулювання виробництва суспільно необхідної харчової продукції, забезпечення необхідним обсягом грошових коштів та кредитних ресурсів, встановлення і підтримання паритетного курсу національної валюти щодо іноземних валют для стимулювання експорту, підтримки вітчизняних виробників та забезпечення стабільності макроекономічної ситуації; зовнішньоекономічна політика, спрямована на регулювання державою відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання та захист національного ринку продовольства і вітчизняних товаровиробників харчових продуктів [4].

До ринкових факторів відносять наступні: кон'юнктура на світових ринках продовольства; дефіцит продовольства на світових ринках; рівень конкуренції на світових ринках харчової продукції; політика протекціоналізму на ринках харчових продуктів в країнах-імпортерах; кон'юнктура на внутрішньому ринку продовольства, особливості формування попиту та пропозиції; місткість ринку продуктів харчування в країні та окремих її регіонах, включаючи науково обґрунтовані норми їх споживання, попит на них, їх пропозицію, рівень цін, загальну кон'юнктуру, доходи населення, експорт та імпорт продовольчих продуктів; формування системи моніторингу ринку продовольчих товарів, застосування механізмів регулювання та прогнозування ринків стратегічно важливих видів продовольства, запровадження постійного аналізу структури соціально важливих ринків, проведення контролю за формуванням цін на продовольчих ринках на засадах конкуренції; прогнозованість динаміки попиту і пропозиції на харчову продукцію, що випускається [4].

Галузеві фактори визначаються наступними положеннями: соціальна значущість продукції, що виробляється на підприємствах харчової промисловості, яка задовольняє першочергові потреби людей; при низькому рівні доходів населення харчові продукти займають найбільшу питому вагу в їх структурі споживання; харчова промисловість за техніко - економічними показниками відноситься до індустріальних галузей господарства країни, а за

технологічним зв'язком із сільським господарством - до агропродовольчого комплексу; визначальна залежність харчових виробництв від сільського господарства; велика різноманітність (широкий асортимент) пропонованих товарів, що забезпечує споживачу достатній вибір; обмежений термін зберігання та нетранспортабельність продукції харчової промисловості зумовлює підвищені вимоги до її транспортування та зберігання в процесі руху до споживача [4].

У формуванні стратегічного експортного потенціалу підприємств харчової промисловості рівноправну участь повинні брати як держава через законодавчі і виконавчі органи, структури галузевого та регіонального управління, так і безпосередньо самі підприємства. Враховуючи сукупність макроекономічних, ринкових та галузевих факторів, рішення державних органів повинні бути спрямовані на надання пріоритетності розвитку експорту підприємств харчової промисловості. Зазначене вимагає удосконалення нормативно-правової бази, розробки і реалізації державних програм розвитку і підтримки експорту харчової промисловості і всього агропродовольчого комплексу тощо[4].

До міжгалузевих факторів належать: тенденції на ринках ресурсів для харчової промисловості; ситуація на ринках матеріально-технічних ресурсів для харчової промисловості (особливо в паливно-енергетичному комплексі та машинобудуванні); рівень розвитку галузей сільського господарства як основного постачальника сировини для харчової промисловості; паритетність відносин з підприємствами суміжних галузей; стан інтеграційних процесів з підприємствами суміжних галузей (сільського господарства, торгівлі, підприємствами інших підгалузей харчової промисловості) [4].

Територіальні фактори визначаються наступним: харчова промисловість має вирішальний вплив на спеціалізацію окремих країн та їх регіонів на виробництві продовольства, розвиток міждержавних та міжрегіональних зв'язків; сприятливе геополітичне становище країни, яке

дає змогу на основі всебічного використання переваг територіального поділу праці формувати розвинений експортний потенціал продовольчих товарів, виходити в конкурентній боротьбі на світовий і регіональні ринки продовольства; особливості територіальної організації розвитку харчової промисловості; рівномірне розміщення підприємств харчової промисловості на території країни [4].

Територіальні фактори визначають необхідність удосконалення державної регіональної політики щодо розміщення підприємств харчової промисловості та надання режимів сприяння окремим територіальним агропродовольчим комплексам. Місцеві органи влади повинні розробити стимулюючі механізми створення нових та розвитку існуючих харчових підприємств на окремих територіях.

Індивідуальні фактори пов'язані з особливостями формування стратегічного потенціалу окремими підприємствами харчової промисловості, виходячи із специфіки забезпечення матеріальними, фінансовими, трудовими та інформаційними ресурсами, рівня компетенцій та ринкових можливостей, якими володіють суб'єкти господарювання [4].

Формування потужного стратегічного експортного потенціалу підприємств харчової промисловості тісно залежить від всіх перелічених факторів і забезпечить підвищення ефективності промислового виробництва, збільшення випуску сучасних конкурентоспроможних видів харчової продукції, що відповідає вимогам світових стандартів, створить основу для формування прогресивної структури експорту а також сприятиме розвитку внутрішнього ринку.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ЕКСПОРТУ ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ УКРАЇНОЮ

2.1. Дослідження структури експорту продовольства Україною

Експорт продовольчої продукції з України не тільки несе певну функцію у наповненні державного бюджету сьогодні, але й на тлі спаду багатьох статей доходу має виразну тенденцію до зростання. Тому перешкоджання розвитку в Україні агропродовольчого сектору економіки заподіє вельми значної шкоди не тільки виробникам та експортерам, а й державі в цілому. Це визначає актуальність дослідження, оскільки формування потужного експорту агропродовольства є основою розвитку національної економіки, підвищення її міжнародної конкурентоспроможності та гарантією інтеграції економіки України у світовий економічний простір.

Проведення аналізу структури експорту продовольчої продукції вимагає оновлення та деталізації дослідження. Дане питання не втрачає актуальності, оскільки національна економіка України перебуває у стані постійних змін в економіці, а забезпечення експортної діяльності та її аналіз позитивно впливають на її сталий розвиток.

Розглянемо спочатку географічну структуру експорту Україною агропродовольчої продукції (рис. 2.1.1.). Експорт продукції АПК має величезне значення для розвитку економіки всієї країни. Незважаючи на нестабільну політичну і економічну ситуацію, агропромисловий комплекс демонструє високі результати. Маючи високий природно-ресурсний потенціал, унікальні можливості для розвитку аграрної галузі, але при цьому слабо розвинуте і технологічно відстале сільське господарство в цілому, Україна повинна найшвидше та найповніше скористатися природними ресурсами, щоб зайняти провідне місце на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

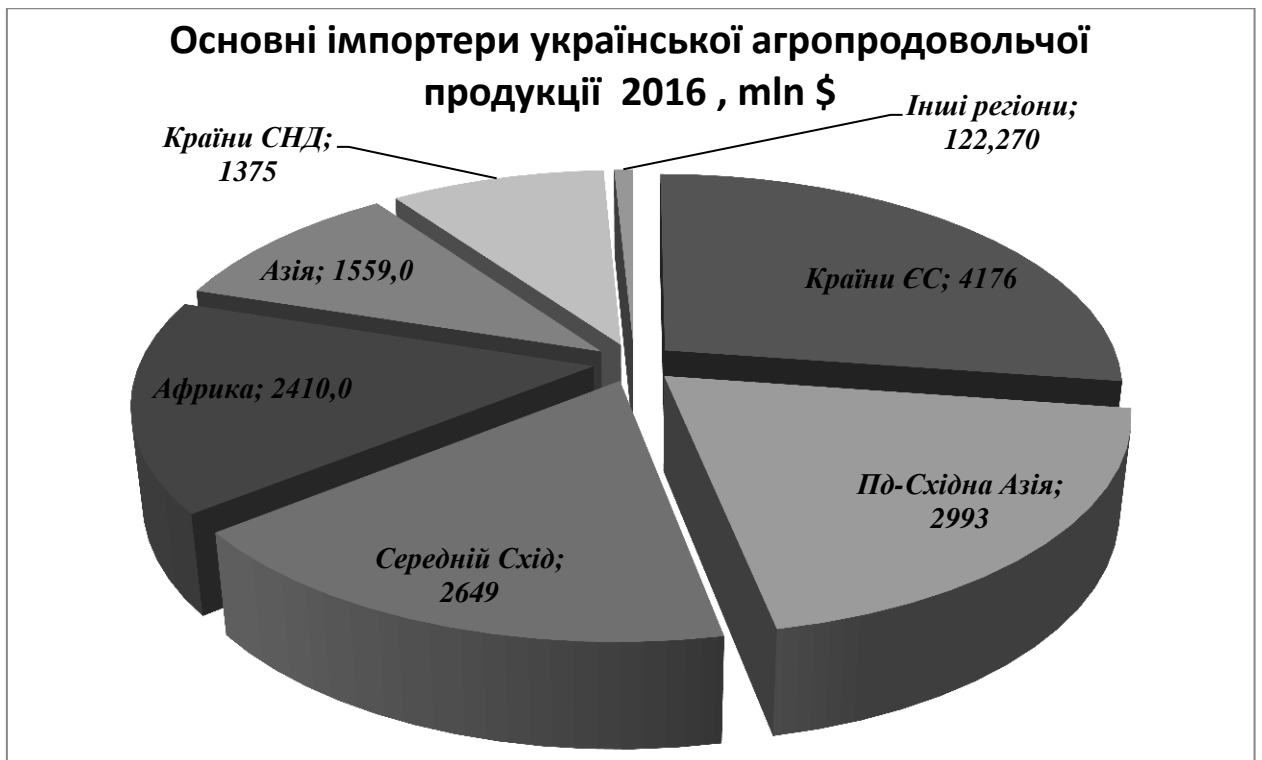

Рис. 2.1.1. Географічна структура експорту агропродовольства Україною в вартісному виразі у 2016 р., (млн. дол.).

Джерело: складено автором на основі Агростату України.

Розглядаючи експорт в розрізі окремих регіонів, то найбільше агропродукції Україна експортувала в Європейський Союз - 4 176 млн. дол.США (27.3%) ; на другому місці – Південно-Східна Азія - 2 993 млн. дол.США (19.6%) ; далі йде Африка - 2 410 млн. дол.США (15.8%) ; Азія - 1 559 млн. дол.США (10.2%) ; СНД - 1 375 млн. дол.США (9.0%) ; інші регіони – 122 млн. дол.США (0,8%).

Аналіз експортної діяльності АПК указує, що у 2016 рр. він мав позитивні тенденції, якщо робити порівняння з 2015 роком. Сумарна кількість експорту продовольчими товарами у 2016 році склала 15 284 млн. дол. – це 42,5% від загального експорту України. В 2015 році країна експортувала агропродовольчі товари на ринки світу на 14 800 млн. дол. США ; тобто в 2016 році на 3,17% більше чим в 2015.

Це свідчить про позитивний стан розвитку агропродовольчого сектора країни в умовах сучасного стану економіки.

Якщо дивитись в розрізі окремих країн (рис. 2.1.2.) то спостерігаємо,

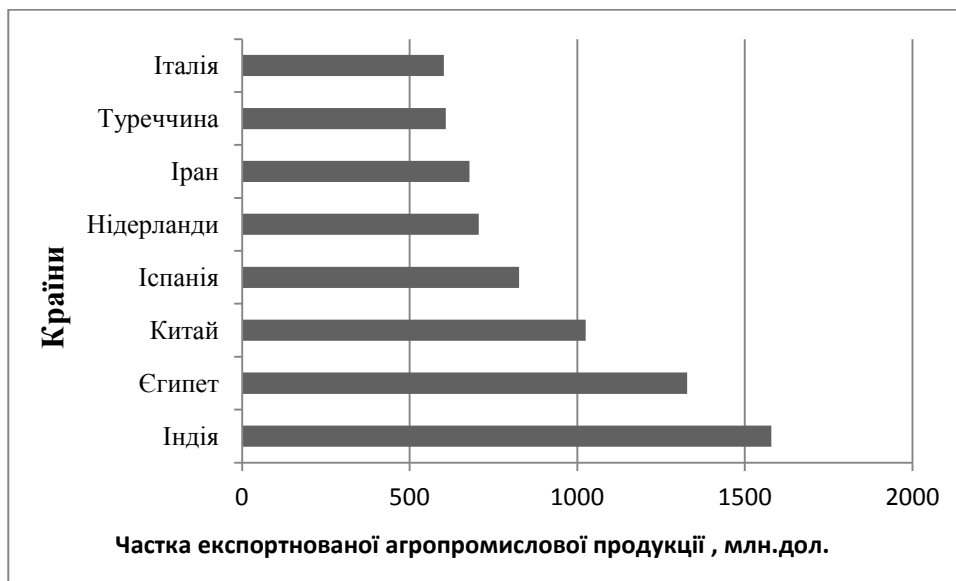

Рис. 2.1.2. Географічна структура експорту агропродовольства Україною в розрізі окремих країн у 2016 р., млн. дол.

Джерело: складено автором на основі Агростату України.

що найбільше агропродовольчих товарів у 2016 році Україна експортувала до Індії – 1579 млн. дол. США , Єгипту – 1328 млн. дол. США , Китаю – 1025 млн. дол. США , Іспанії – 826 млн. дол. США , Нідерландів – 706 млн. дол. США , Ірану – 678 млн. дол. США , Туреччини – 608 млн. дол. США , та Італії – 602 млн. дол. США ; а також в Польщу – 441 млн. дол. США , Білорусь – 400 млн. дол. США , Саудівську Арабію – 380 млн. дол. США , Францію – 342 млн. дол. США , Індонезію – 339 млн. дол. США , Бангладеш – 318 млн. дол. США , Тайланд – 315 млн. дол. США , Ізраїль – 293 млн. дол. США , Південна Корея – 278 млн. дол. США , Лівія – 235 млн. дол. США , Грузія – 228 млн. дол. США , Туніс – 223 млн. дол. США , Марокко – 216 млн. дол. США , Ліван – 214 млн. дол. США , Молдова – 195 млн. дол. США , Казахстан – 187 млн. дол. США , Філіпіни – 142 млн. дол. США , Алжир – 137 млн. дол. США , Азербайджан – 124 млн. дол. США , і Японію – 84 млн. дол. США .

На даній діаграмі бачимо , що Україна стрімко розвиває торгові відносини з Індією . Також варто зазначити , що за 2016 р. аграрно-

промисловий експорт України до Китаю становив 1 579 млн. дол. США , що на 309 млн. дол. США більше за 2015 рік (1 270 млн. дол. США). Тобто відбуваються помітні зрушення в експорті продовольчих товарів .

Розглянемо товарну структуру експорту основної продовольчої продукції України у 2016 р. (рис. 2.1.3.).

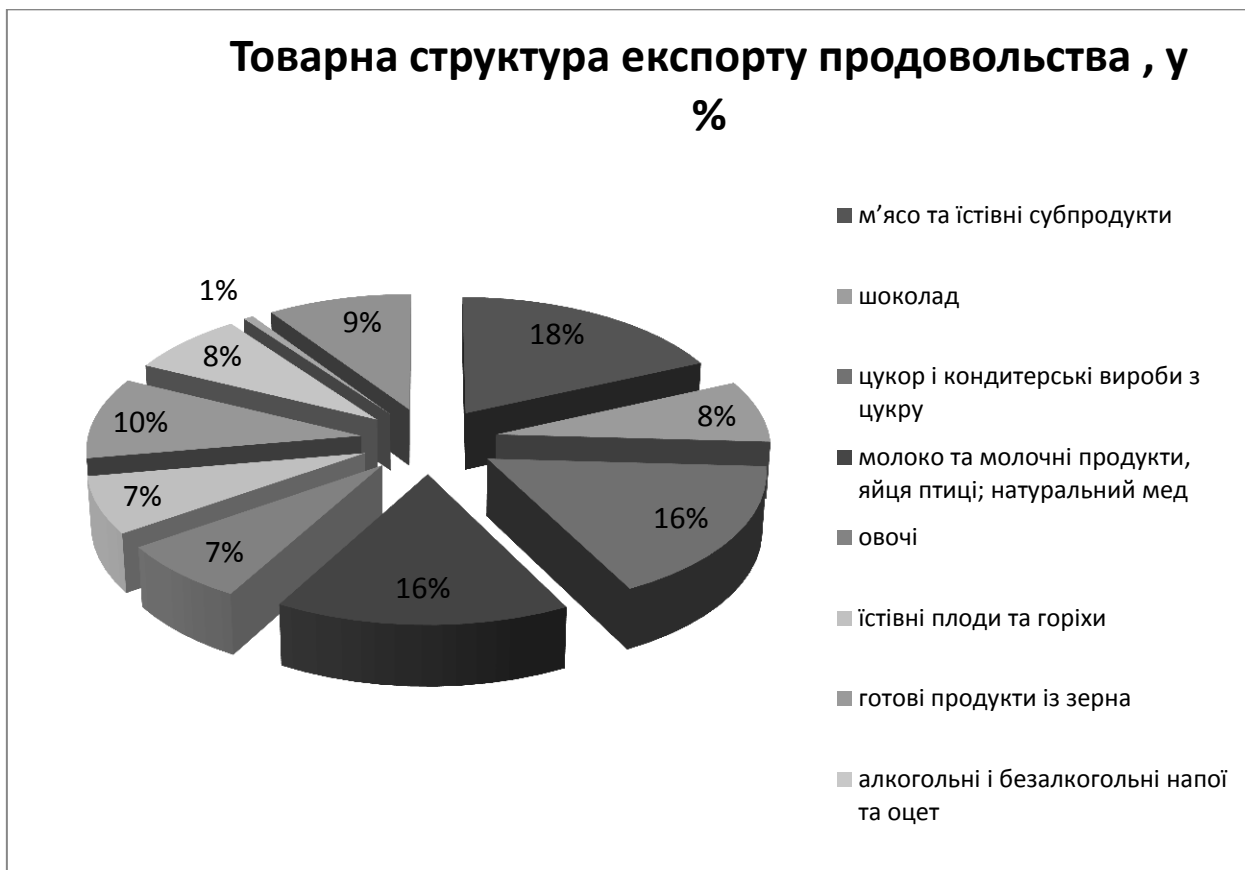

Рис. 2.1.3. Товарна структура експорту продовольчих товарів України у 2016 р., % .

Джерело: складено автором на основі Державної служби статистики України

На таблиці представлена товарна структура у відсотковому вимірі . Розглянемо товарну структуру у горшовому вимірі .

Найголовнішими продуктами експорту залишаються : м'ясо та м'ясні вироби - 387 млн. дол.(18%) , цукор і кондитерські вироби з цукру – 352 млн. дол.(16%) , молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед - 331 млн. дол.(16%) , готові продукти із зерна - 212 млн. дол. (10%) , шоколад і продукти з какао – 162 млн. дол. (8%) , алкогольні і безалкогольні напої та оцет – 162 млн. дол.(8%) , овочі – 153 млн. дол.(7%) , їстівні плоди та горіхи

– 148 млн. дол. (7%) , зернові культури – 14 млн. дол. (1%) , та інші різноманітні продукти (9 %)

Розглянемо експорт агропродовольства до країн ЄС.

За даними , розміщеними на сайті Державної служби статистики України , експорт українського агропродовольства до ЄС за 2016 рік збільшився на 68,2 млн дол. США порівняно з 2015 роком – 4,8 млрд. дол. США. В 2015 році до країн-членів Євросоюзу було експортовано продукції агропромислового комплексу на загальну суму 4,12 мільярдів доларів США, що становить 26, 6% від всього експорту до цих країн. Найбільше до ЄС було експортовано такі продукти (рис. 2.1.3.) :

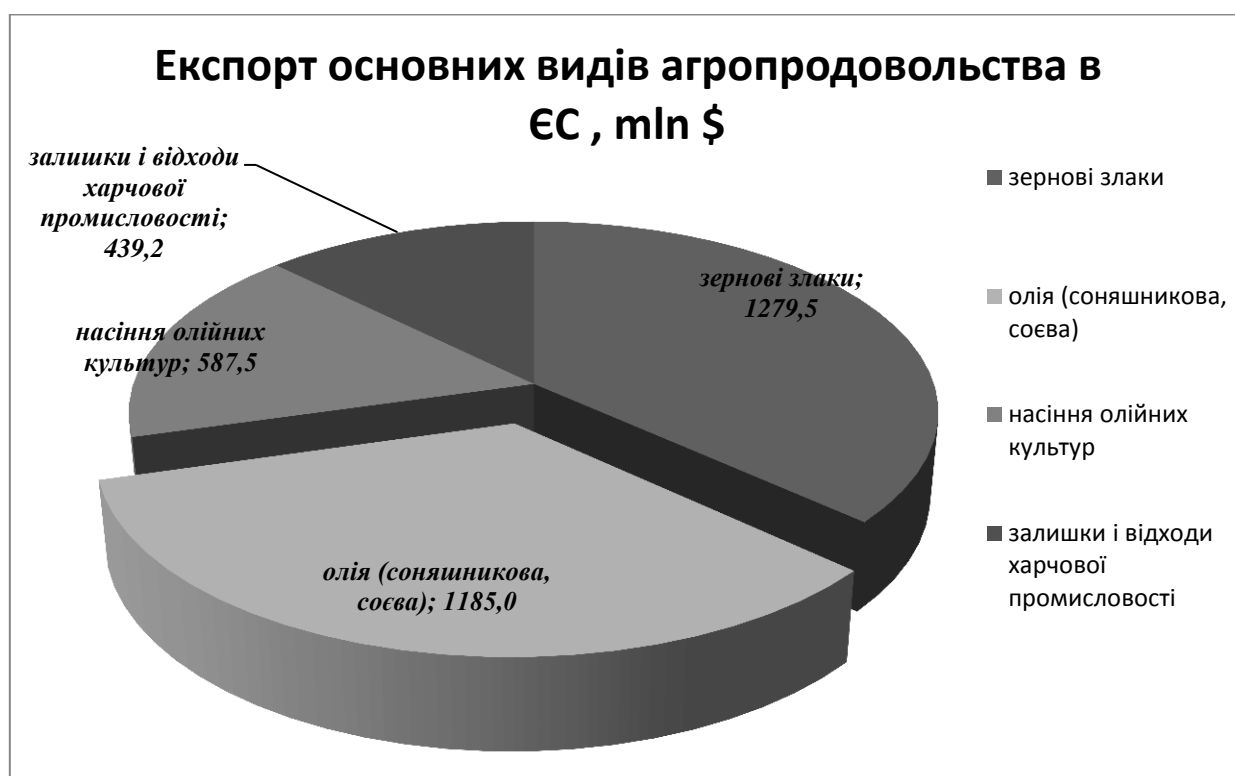

Рис. 2.1.3. Товарна Структура експорту української агро-продовольчої продукції у країни ЄС, млн дол. США

Джерело: складено автором на основі Держкомстату України

Збільшення експорту в 2016 році відбулось за рахунок значного обсягу постачань таких продуктів :

- Соняшникової олії – на 505 млн дол. США (в 1,9 раз);
- Насіння соняшнику – на 36,1 млн дол. США (в 3,4 рази);

- Макухи та інших харчових відходів – на 18,8 млн дол. США (в 4 рази);
- Цукру – на 16,5 млн дол. США (в 3,1 рази) [5].

Частка аграрно-промислового експорту в загальних поставках товарів та послуг до країн ЄС в 2016 році стала найбільшою серед усіх категорій і склала 30,5% .

АПК має значний потенціал подальшого зростання, однак невирішені системні дисбаланси стримують його розвиток. Водночас у результаті бурхливого зростання внутрішнього і зовнішнього попиту на аграрну продукцію в Україні сформувався досить потужний агропромисловий комплекс, завдяки чому країна посідає чільні місця за частками експорту на світові ринки.

Аналізуючи вищенаведену статистику ми бачимо що українські експортери можуть не лише постачати сировину на світовий, зокрема і на європейський ринок, а й цілком можуть шукати свій шлях у виробництві готової продукції.

2.2. Оцінка конкурентоспроможності продовольчих товарів України на світовому ринку

Конкурентоспроможність вітчизняної агропродовольчої продукції складається із сукупності конкурентних переваг, що проявляються на світовому ринку шляхом їхнього порівняння з відповідними показниками/факторами (чинниками) інших країн-конкурентів.

У науковій літературі існують різні теоретичні підходи щодо сутності і чинників (факторів, індикаторів), які формують конкурентні переваги певної країни у виробництві того чи іншого виду продовольчої продукції та стимулюють розвиток міжнародної торгівлі.

Одним із найпоширеніших методів вимірювання конкурентних переваг є зіставлення реальних цін продовольчої та с/г продукції, що слугують індикаторами порівняльної ефективності виробництва товарів виробниками різних країн тощо. Також факторами конкурентних переваг агропродовольчої продукції можуть слугувати: рівень рентабельності виробництва, рівень продуктивності праці, ефективність керівництва агроформуванням та інші.

Найбільш спрощеним підходом до вирішення вищенаведеної проблеми є аналіз експорту та імпорту с/г та продовольчої продукції. Наявність експорту певних агропродовольчих товарів свідчатиме про наявність конкурентних переваг, а наявність імпорту – про їх відсутність. Відповідно, чим більший обсяг експорту країною певного товару, тим більше конкурентних переваг на міжнародній арені вона має.

Отож актуальною є проблема визначення поточної міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного агропродовольства, а також окремих товарів традиційного українського агропродовольчого експорту. Комплексно оцінюючи конкурентоспроможність експорту окремих товарів агропродовольчого сектору вважаємо за доцільне використання методики розрахунку індексу виявленої порівняльної переваги RCA_i , використовуючи статистичну інформацію щодо обсягів зовнішньої

торгівлі країни окремими групами продовольчих товарів. В індикатор закладено обсяги експорту й імпорту. Індекс RCA_i , тобто індекс виявленої порівняльної переваги, уніфікує експорт та імпорт i -го товару із загальним експортом та імпортом усіх галузей певної країни:

$$RCA_i = \left[\frac{X_i - M_i}{X_i + M_i} - \frac{\sum (X_i - M_i)}{\sum (X_i + M_i)} \right],$$

де RCA_i – індекс виявленої порівняльної переваги i -го продукту (галузі) ;

X_i – вартість експорту i -го продукту ;

M_i – вартість імпорту i -го продукту .

Позитивна величина цього індексу означає , що i -тий товар має порівняльну перевагу. Від’ємна величина індексу відображає порівняльну втрату.

Візьмемо дані експорту/імпорту основними агропродовольчими товарами за 5 років (додаток А) і проведемо аналіз , розрахунки на основі вище приведеної формули ; Розрахуємо RCA_i для всіх даних в таблиці товарів ($i = 8$) ;

Товари	RCA_i				
	2012	2013	2014	2015	2016
м'ясо	-0,387	-0,2801	0,236982	0,229902	-0,22478
Шоколад	0,191	0,09252	0,17602	-0,05279	0,314537
кондитерські вироби	-0,419	-0,54601	0,714286	0,171315	-0,23949
молоко, яйця, мед	0,514	0,450157	-0,37395	0,513158	-0,35247
овочі	0,03	-0,22378	0,147541	-0,10959	0,25
їстівні плоди та горіхи	0,29	0,070707	-0,10613	-0,68934	0,678765
готові продукти із зерна	0,398	0,314195	-0,28926	0,395349	-0,22654
алкогольні і безалкогольні напої	-0,127	-0,22484	0,390036	-0,25409	0,393659

Таблиця 2 . Динаміка порівняльних переваг України у зовнішній торгівлі окремими групам агропродовольчих товарів у 2012–2016 рр.

Джерело: розраховано автором

Зобразимо дану динаміку графічно (рис. 2.2.1.)

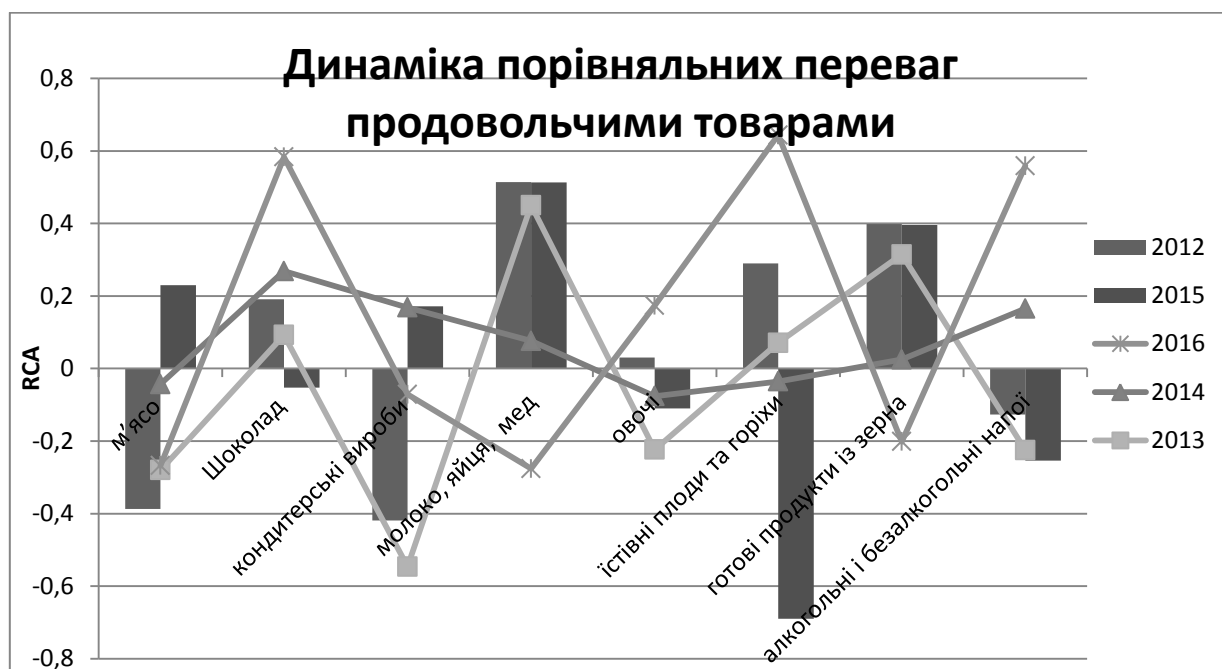

Рис. 2.2.1. Динаміка порівняльних переваг України у зовнішній торгівлі окремими групами агропродовольчих товарів у 2012–2016 рр.

Джерело: зроблено автором

Наведені розрахунки індексів RCA_i ілюструють, що за рівнем міжнародної конкурентоспроможності в 2016 році на першому місці стоять їстівні плоди та горіхи, де індекс RCA становив 0,678 - порівняно з іншими роками індекс значно зріс; на другому місці – алкогольні і безалкогольні напої ($RCA = 0,393$), індекс зріс в порівнянні зі всіма іншими роками; далі йде експорт шоколаду ($RCA = 0,314$) – індекс збільшився в порівнянні зі всіма іншими роками; Індекс конкурентоспроможності всіх інших товарів – від'ємний, що свідчить про порівняльні втрати - низьку конкурентоспроможність цих товарів.

Загалом, за аналізований період 2012–2016 рр. (рис. 2.2.1) спостерігаємо позитивну тенденцію до поступового збільшення конкурентоспроможності усіх видів продовольчих продуктів; але також спостерігаємо значні коливання порівняльних переваг України у зовнішній торгівлі цими товарами у різні роки досліджуваного періоду 2012–2016 рр.

Нами виконано дослідження стосовно динаміки міжнародної конкурентоспроможності окремих продовольчих товарів в Україні за 2012–2016 рр. Для аналізу обрано товари, що сьогодні слугують основою українського агропродовольчого експорту.

Для забезпечення конкурентних переваг України в світі по виробництву продовольчих продуктів, необхідно: суттєво підвищити ефективність розвитку сировинної бази, довести врожайність основних с/г культур до рівня світових показників; здійснити докорінне оновлення мат.-технічної бази підприємств харчової промисловості у відповідності з новітніми досягненнями технологій, та вимогами світових стандартів; забезпечити пріоритетний розвиток тих товарів, що мають порівняльні та конкурентні переваги на світовому та регіональному ринках, продукція яких може стати джерелом постійних значних валютних надходжень. [6, с. 160], а саме: м'ясної, цукрової, молочної, алкогольної, плодоовочевої, борошномельно-круп'яної та кондитерської.

Агропродовольче виробництво, яке і сьогодні, поряд з іншими галузями та комплексами економіки, визначає експортний профіль країни, володіє достатніми конкурентними перевагами для того, щоб і надалі залишатись однією з провідних галузей міжнародної спеціалізації країни.

2.3. Особливості державного регулювання експорту продовольства Україною

Формування ефективного механізму забезпечення продовольчої безпеки України як країни з ринковою економікою передбачає створення конкурентоспроможного продовольчого комплексу з оптимальною структурою виробництва, здатного в умовах міжнародної економічної інтеграції та глобалізації випускати високоякісну конкурентоспроможну продукцію і цим самим задовольняти потреби країн у певних продуктах харчування, та належний рівень продовольчої безпеки держави [7].

Інтеграція України у світове господарство нерозривно пов'язана з формуванням експортно-продовольчої моделі розвитку економіки країни. Така модель сприятиме економічному зростанню через експорт продовольчих товарів, є активізацією потенційних конкурентних переваг і забезпечить подолання відставання від розвинутих країн за основними соціально-економічними параметрами. Тому оцінка експортно-продовольчого потенціалу, збільшення обсягів експорту продовольства та формування його збалансованої товарної структури відноситься до пріоритетних завдань економіки, а державне регулювання експортно-продовольчої діяльності в Україні є актуальною і практично значущою проблемою для всього економічного розвитку країни [7].

Нестабільність зовнішньоторговельної сфери України значною мірою зумовлена збереженням диспропорцій товарної структури експорту. Структурні параметри товарного експорту України не відповідають сучасним тенденціям світового розвитку, демонструючи низьку конкурентоспроможність вітчизняних товарів з високою доданою вартістю на зовнішніх ринках [7].

Вступ України до СОТ відкриває для українських підприємств нові ринки та можливості збільшення обсягів експорту товарів. Україна отримала зниження експортних торгових бар'єрів і підвищення економічних перспектив. Вступ до СОТ це гарний поштовх для розвитку експорту

товарів, зокрема продовольства , адже знижуються ризики штучних бар'єрів щодо доступу українського продовольства на європейські та світові ринки .

Дуже важливо підвищити конкурентність галузі АПК та продовольчої сфери , забезпечити сертифікацію , стандартизацію та якість продукції , так як при торгівлі України в СОТ існують великі ризики. Україна завжди мала і має сьогодні значний експортний потенціал при торгівлі продовольчими товарами , здійснює зовнішньоекономічні операції з 190 країнами світу [7].

Після підписання Україною «Угоди про асоціацію з ЄС», інтеграція вітчизняного аграропродовольчого ринку у європейський ринок передбачає трансформацію системи підтримки та регулювання розвитку аграропромислового сектора України. Аналіз обсягів і структури заходів із державної підтримки агропродовольчого сектора України свідчить, що рівень їхньої відповідності вимогам ЄС ще надто низький і необхідна значна їх адаптація до міжнародних стандартів. [9].

«Угода про асоціацію з ЄС» є дієвим стимулом здійснення реформ в агропродовольчій галузі економіки. А ринкова конкуренція завжди сприятиме зростанню загальної ефективності експорту продовольства , підвищенню якості продовольчих товарів. Крім того, необхідно запроваджувати на українських сільгоспприємствах європейські технічні правила, норми та стандарти, що є об'єктивною і необхідною умовою вступу України до ЄС [9].

«Угода про асоціацію з ЄС» і формування протягом найближчих років поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з країнами Європейського Союзу створює для України якісно нові можливості в частині подальшої її інтеграції у світовий ринок. Вхідження у європейський ринок продовольства може стати одним із головних чинників перебудови аграрної економіки України, виходу вітчизняної продукції на світові рівні якості [10].

Значення експорту продовольства як основного джерела валюти і фактора стимулювання вітчизняного виробництва особливо зростає в умовах

звуження внутрішнього платоспроможного попиту (приблизно 39% ВВП України реалізують на зовнішніх ринках).

Система державної підтримки і стимулювання експорту продовольства зображена на рисунку (рис. 2.3.1) .

Маркетингова і логістична складова державної підтримки потребують від держави менших витрат на підтримку експорту продовольчих товарів , ніж фінансова складова . Разом з тим , важливість цих компонентів державної підтримки не є меншою. Світовий досвід показує , що більшість країн, які надають підтримку експорту продовольчих товарів на закордонні ринки, активно використовують маркетингову і логістичну складові державної підтримки [8].

Експорт українського продовольства гальмують такі фактори : низька конкурентоздатність українських підприємств, штучне стримування курсу гривні , яка звужує можливості використання курсового фактора з метою просування експорту , недостатній розвиток вітчизняних систем сертифікації і контролю якості , зростання цін на експортні послуги і експортні поставки (20% ПДВ) , нестача кваліфікованих кадрів і досвіду роботи у сфері експорту продовольства в більшості українських підприємств , низький світовий рейтинг надійності України для кредиторів та інвестицій , що утруднює використання іноземних фінансових ресурсів для розвитку експортного-продовольчого потенціалу країни , а також розробці нових видів продукції та удосконалення , підвищення якості існуючої ; невідповідність окремих норм українського законодавства міжнародним , високі податки [7].

Рис. 2.3.1. Державна політика з підтримки і стимулювання експорту продовольства

Джерело: зроблено автором на основі [8, с. 435]

Формування і реалізація експортно-продовольчого потенціалу України є складним і багатоаспектним процесом , який охоплює як внутрішньо-економічні , так і зовнішньоекономічні складові та чинники різновекторної дії. Аналіз продовольчо-експортної діяльності України показав що спостерігається позитивна тенденція його збільшення.

Однак структура експорту цими товарами а також товарами АПК не є оптимальною: переважає експорт сировинними товарами . Необхідно невідкладливо формувати в Україні сприятливі економічні , організаційні , правові та інші умови для розвитку та ефективного використання її експортно-продовольчого потенціалу , а також створювати механізм державної фінансової , податкової, інформаційно-консультативної, маркетингової , дипломатичної та інших видів допомоги вітчизняним експортерам .

РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Проблеми та перспективи формування експортної продовольчої політики України

Вітчизняна політика експорту АПК характеризується недостатньою ефективністю функціонування. Ситуація ускладнюється в умовах підвищеної макроекономічної нестабільності та імплементації економічної частини «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом», що загострює трансформаційні процеси та структурні перетворення в аграрній сфері. Відтак, посилюються умови невизначеності функціонування АПК, дестабілізуючий вплив загроз, ускладнюється прогнозування стратегічних параметрів розвитку цього сектору економіки та обмежуються резерви нарощення ефективності господарювання в аграрній сфері. Це призводить до негативних економічних наслідків : зниження конкурентоспроможності продовольчої продукції та інвестиційної привабливості агропродовольчої сфери, сировинна спрямованість АПК, погіршення безпечності продукції, ірраціональне природокористування . Тому актуальною стає доцільність розробки заходів щодо підвищення ефективності функціонування експорту агропродовольчих товарів в умовах макроекономічної нестабільності та євроінтеграції.

В умовах макроекономічної нестабільності та євроінтеграції ефективність функціонування експорту агропродовольчих товарів України знижують такі проблеми:

1. Анексія Російською Федерацією Автономної Республіки Крим наслідків . Ще в 2012 році АР Крим експортував товарів на суму 904896,2 тис.дол. США. , частка експорту продовольчих товарів складала 474698,3 тис.дол. США. Основу експорту основних видів агропромислової продукції Криму складали : зернові культури – 486,9 тис. дол.; рослинна олія – 270,8 тис. дол.; вино – 575,9 тис. дол..

2. Ведення військових дій на Донбасі. Збройний конфлікт у Донецькій та Луганській областях зумовлює до розбалансування міжгосподарських відносин в АПК та знижує рівень його інвестиційної привабливості і відповідно знижується експорт агропродовольчих товарів України .

Експортні втрати через окупацію Донбасу і Криму склали 12,9 млрд. \$, серед яких втрати експорту продовольства склали майже 6 млрд. \$.

3. Сформовані диспропорції розвитку внутрішнього аграрного ринку. Загострення регіональних диспропорцій виробництва сільськогосподарської продукції, несформованість ефективних міжгалузевих логістичних взаємозв'язків посилюють дисбаланси розвитку внутрішнього і зовнішнього аграрного ринку та сектору АПК, що проявляється в дефіциті та перенасиченні в регіонах окремих видів сільськогосподарської продукції, надмірній кількості каналів розподілу та посередників на ринку, ірраціональному механізмі формування цін на продукцію, недосконалій галузево-регіональній структурі АПК та незбалансованих фондах продовольчих запасів.

4. Дисбаланси виробництва продукції сільського господарства.

Вітчизняний АПК характеризується недостатнім рівнем ефективності функціонування. Так, обсяги виробництва аграрної продукції й досі залишаються нижчими за показники 1990 р. Зокрема, індекс виробництва валової продукції сільського господарства в 2016 р. (у відсотковому співвідношенні до 1990 р.) склав 88,2 %, а продукції тваринництва – 53,7 %. Також спостерігається скорочення обсягів виробництва й в короткостроковому періоді: в 2016 р. у постійних цінах 2010 р. було вироблено 239,5 млрд грн валової агропродовольчої продукції (95,2 % до 2015 р.), у тому числі продукції рослинництва – 168,4 млрд грн (94,8 % до 2015 р.), продукції тваринництва – 71,0 млрд грн (96,3 % до 2015 р.).

Дисбалансами характеризується галузева структура виробництва сільськогосподарської продукції. Так, й досі залишається низькою частка тваринницької галузі в структурі валової продукції сільського господарства,

що в 2016 р. склала лише 29,7 %. Такий дисбаланс не тільки формує дефіцит на ринку та перешкоджає експорту продукції тваринництва, але й негативно впливає на процес раціонального функціонування АПК та використання природних ресурсів, адже обмежує обсяги внесення органічних добрив, що перешкоджає процесу відновлення природної родючості ґрунту. На фоні недостатніх обсягів виробництва продукції тваринництва значною залишається частка технічних культур, що в 2016 р. у структурі валової продукції сільськогосподарства становила 21,0 % (50,2 млрд грн), що зумовлено високими ринковою привабливістю та рівнем рентабельності технічних культур. Такий дисбаланс призводить до порушення технології виробництва сільськогосподарської продукції, недотримання науково-обґрунтованих сівозмін .

5. Невизначений пріоритетний формат функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення.

Незавершеність трансформаційних процесів, пов'язаних з проведенням земельної реформи та визначенням пріоритетного формату функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення, посилює ризики макроекономічної нестабільності господарювання в агропромисловій сфері. Потенційні інвестори позбавлені чіткого сигналу щодо перспектив розвитку ринку сільськогосподарських земель, що перешкоджає процесу модернізації АПК, обмежує параметри нарощення капіталу та нівелює стимули реалізації довгострокових експортних проектів в аграрній сфері. Натомість, послідовне продовження мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення набуло ознак короткострокової пролонгації, що суттєво підвищує ризики умов невизначеності та ускладнює прийняття стратегічних управлінських рішень в сфері АПК. Це не лише вносить дестабілізуючий характер у економічну площину функціонування АПК та створює передумови для функціонування тіньового ринку землі, першочергово, на засадах незаконної зміни її цільового призначення, але й посилює рівень

соціальної напруги в суспільстві, адже така невизначеність формує передумови для здійснення спекуляцій на ринку орендних відносин [10].

Ситуація потребує врегулювання з огляду на посилення євроінтеграційних процесів України. Зокрема, доцільною є чітка регламентація процесу користування землею іноземними особами, контролю за дотриманням порядку цільового використання сільськогосподарських угідь, формуванням державного земельного фонду, кадастрової оцінки та інвентаризації сільськогосподарських угідь.

Негативними тенденціями характеризується також ефективність виробництва продукції сільського господарства. Так, у 2016 р. порівняно з 2015 р., обсяги виробництва валової продукції сільського господарства в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь зменшилися до 674,2 тис. грн (95,2 %), у тому числі продукції рослинництва – 474,2 тис. грн (94,7 %), продукції тваринництва – 200,0 тис. грн (96,3 %), відповідно. Скоротилися також обсяги виробництва валової продукції сільського господарства в розрахунку на одну особу до 5589 грн (95,6 % до 2015 р.) .

Незважаючи на те, що вітчизняний АПК зайняв передові позиції з експорту аграрної продукції на світовому ринку (за підсумками 2016 р. 1-ше місце за обсягом експорту кукурудзи (6488463,1 тис.дол. США), 4-те місце за обсягом експорту соняшникової олії (1282151,4 тис.дол. США), 5-те місце за обсягом експорту ячменю (893620,7 тис.дол. США)), все ж рівень його інтеграції в систему ринкових відносин з країнами ЄС є недостатнім, з огляду на наявний природно-ресурсний потенціал та вигідне транспортно-географічне розташування України в центральній Європі. Головним чином, сировинною залишається валова структура аграрного експорту АПК до країн ЄС, тоді як частка переробної продукції, що має більшу додану вартість, є низькою. У 2016 р. у структурі експорту аграрної продукції до країн ЄС частка її сировинних видів склала 67 %. Така ситуація негативно впливає на організацію процесу ефективного використання виробничо-ресурсних потужностей АПК, знижує резерви формування ВВП, обмежує джерела

податкових надходжень до державного бюджету, перешкоджає створенню нових робочих місць.

Головними причинами недостатньої освоєності агропродовольчого ринку країн ЄС є такі: низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної агропромислової продукції, надмірна бюрократизація експортних процедур, корупція в митних органах і наявність контрабандних потоків продукції, недостатньо розвинута складська інфраструктура, непрозора система відшкодування ПДВ експортерам, нерозвинена система оперативного інформування про стан кон'юктури на ринку, наявність розбіжностей та протиріч у підходах до сертифікації та визнання безпеки продуктів харчування з країнами ЄС, ускладнений доступ малих і середніх виробників до інструментів експортної торгівлі [10].

Надмірно високою залишається частка господарств населення в загальній структурі виробництва продукції сільського господарства, яка в 2015 р. становила 44,9 %, а в структурі виробництва продукції тваринництва – 54,5 %.

Концентрація значних обсягів виробництва в господарствах населення знижує конкурентоспроможність вітчизняного АПК на зовнішньому ринку, погіршує якість і безпечність сільськогосподарської продукції, ускладнює процес моніторингу за дотриманням діючих норм і стандартів аграрного виробництва. Ситуація загострюється в умовах повноправного членства України в СОТ та лібералізації зони вільної економічної торгівлі з країнами ЄС, у рамках яких Україна взяла на себе зобов'язання відмовитись від прийому на переробні підприємства сільськогосподарської продукції, що вироблена в господарствах населення.

3.2. Напрями удосконалення експорту продовольства Україною в контексті євроінтеграційних процесів

Посиленню інтеграційних процесів вітчизняного АПК в аграрний ринок країн ЄС сприяє ратифікація та вступ у дію в 2015 р. економічної частини “Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом”. Цей документ передбачає можливість для національних виробників завозити регламентований обсяг деяких видів продукції без сплати ввізних мит. Крім цього, імплементація Угоди передбачає також поступове скасування вивізного мита на вітчизняну аграрну продукцію. Попри наявність позитивних тенденцій від вступу в дію Угоди, обсяги тарифних квот є обмеженими. У зв’язку з цим, станом на травень 2016 р. вже цілком використані квоти на виноградний та яблучний соки, мед, ячмінну крупу і борошно, цукор, оброблені томати, кукурудзу, овес, пшеницю, а також солод і пшеничну клейковину. Основна квота на м’ясо птиці на перший і другий квартал використана на 100 %. Також, цілком використані основні квоти на напівфабрикати з м’яса птиці, а також на 67,2 % використано основну квоту на цукор. 2016 року почалося активне використання додаткової квоти на курячі каркаси (23 % від загального обсягу квоти). В 2016 р. був відкритий доступ до ринку ЄС для вітчизняної молочної продукції. При цьому, лише 12 переробних підприємств молочної галузі пройшли відповідний контроль якості та отримали дозвіл на експорт продукції в ЄС. Поряд з цим, на сьогодні Україна використовує можливості експорту в межах лише 20 тарифних квот із 40 доступних .

З огляду на визначені проблеми стратегічними пріоритетами державної політики підвищення ефективності функціонування експорту АПК України в умовах макроекономічної нестабільності та євроінтеграції мають стати:

1. Підвищення інвестиційної привабливості АПК, реалізація системної програмної інформаційної підтримки популяризації його переваг і ресурсно-виробничого потенціалу, розробка диверсифікованих механізмів залучення

інвестиційних ресурсів в цілях модернізації техніко-технологічної бази вітчизняного АПК.

2. Збалансування внутрішнього аграрного ринку, розбудова його інфраструктурно-логістичного забезпечення, формування міжгалузевих виробничо-збутових регіональних кластерів.

3. Модернізація виробничих потужностей АПК, збалансування його галузевої структури, стимулювання розвитку кооперативного руху та трансформації господарств населення у фермерські господарства.

4. Удосконалення інституційного базису регулювання земельних відносин, зниження рівня невизначеності перспективних параметрів функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення та вибір його пріоритетного формату.

5. Наближення вітчизняного аграрного законодавства до засад Спільної аграрної політики країн (САП) ЄС, узгодження національної системи контролю за безпекою продуктів харчування з європейськими нормами і стандартами, полегшення доступу господарюючих суб'єктів АПК до інструментів експортної торгівлі.

6. Розробка механізмів подолання стагнації та депресивного характеру розвитку сільських територій, модернізації їх інфраструктурного забезпечення, покращення дорожньо-транспортної доступності .

З метою досягнення зазначених пріоритетів підвищення ефективності функціонування АПК України в умовах макроекономічної нестабільності та євроінтеграції доцільно реалізувати такі заходи: Верховній Раді України забезпечити:

– наближення вітчизняного законодавства у сфері розвитку АПК до вимог і положень САП країн ЄС, першочергово в частині забезпечення функціонування аграрного ринку, надання дотацій та виплат субсидій, шляхом переходу від прямої підтримки виробників сільськогосподарської продукції до фінансування спільних масштабних інфраструктурних проєктів, удосконалення сертифікації безпечності харчових продуктів на засадах

створення національної системи управління даними щодо ризиків харчових продуктів і кормів, узгодження нормативно-правових актів до вимог ISO, розбудови мережі сучасних лабораторій контролю, уніфікації підходів до ідентифікації худоби; полегшення доступу виробників аграрної продукції до виходу на ринок ЄС шляхом спрощення проходження процедури їх сертифікації, усунення бюрократичних перепон та мінімізації людського втручання при митному оформленні вантажів, пошуку можливостей для збільшення обсягів експорту аграрної продукції понад встановлені тарифні квоти в рамках «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом».

– забезпечити інституційну підтримку процесу усунення сформованих диспропорцій та подолання існуючих дисбалансів внутрішнього ринку України, шляхом реалізації структурної політики заміщення дефіцитного продовольства, оптимізації виробничо-галузевої структури АПК, формування логістичних систем і зв'язків з урахуванням потенціалу наявної інфраструктури, структурної перебудови аграрних горизонтально- та вертикально-інтегрованих міжгалузевих виробничо-збутових кластерів у відповідності до зміни потреб споживачів, тяжіння до сировинних баз та ринків збуту сільськогосподарської продукції [10];

Після підписання Угоди про Асоціацію особливої актуальності набуває пошук нових ринків збуту або диверсифікація виробництва. Загальна структура експорту зазнає суттєвих змін. Тут потенційно можливі два напрямки: ресурсне забезпечення первинною продукцією переробних підприємств Європейської митної зони чи тих підприємств, що будуть розміщені на території України, або ж виробництво готової продукції на території України та її продаж в межах дії Зони вільної торгівлі в Рамках Асоціації з ЄС.

Висновки

В даній роботі охарактеризовано і систематизовано теоретичні положення щодо сутності та структури експорту та експорту продовольчих товарів. Розглянуто різновиди експорту ; основні види експортної політики; фактори формування експортного потенціалу продовольчими товарами . Досліджено , що формування потужного стратегічного експортного потенціалу підприємств харчової промисловості тісно залежить від всіх багатьох факторів (макроекономічні фактори , міжгалузеві , ринкові , територіальні , галузеві і індивідуальні). Потужний стратегічний експортний потенціал забезпечить підвищення ефективності промислового виробництва, збільшення випуску сучасних конкурентоспроможних видів харчової продукції, що відповідають вимогам світових стандартів, створить основу для формування прогресивної структури експорту а також сприятиме розвитку внутрішнього ринку

За останні роки продовольча товарна структура українського експорту практично не змінюється, має місце лише незначне коливання частки окремих товарних груп. Така ситуація свідчить про неефективну реалізацію експортного потенціалу.

АПК зараз має значний потенціал подальшого зростання, однак невирішені системні дисбаланси стримують його розвиток. Водночас у результаті бурхливого зростання внутрішнього і зовнішнього попиту на аграрну продукцію в Україні сформувався досить потужний агропромисловий комплекс, завдяки чому країна посідає чільні місця за частками експорту на світові ринки.

Диверсифікація і нарощування експорту української сільськогосподарської продукції є реальними до виконання завданнями. Неймовірно перспективне виробництво продукції з високою часткою доданої вартості.

Згідно з проведеним аналізом в основній частині курсової роботи , основними експортними продуктами є зернові та олійні культури. Україна у

2016 р. збільшили об'єми експорту до країн – членів ЄС - м'яса птиці та м'ясних продуктів із неї, почали експортувати яйця, рибу, мед, пух, шкірсировину, тварин, інші субпродукти тощо. Все це доводить, що українські товаровиробники можуть бути не лише постачальниками сировини на світовий, зокрема і європейський ринок, а й цілком можуть шукати свій шлях у виробництві готової продукції.

Подолання наявних проблем з продовольчими товарами у зовнішньоторговельній сфері має бути забезпечене у спосіб створення сприятливих умов для реалізації національних інтересів у сфері зовнішньої торгівлі. Своєю чергою, виважена державна політика у цій сфері дозволить посилити конкурентоспроможність вітчизняної продовольчої продукції на зовнішніх ринках. Її першочергові заходи диктуються реалізацією євроінтеграційного курсу України і мають бути спрямовані на підвищення якісних характеристик продукції вітчизняних виробників, впровадження в національній економіці європейських норм та стандартів, розвиток та поглиблення економічного партнерства з країнами – членами ЄС.

Після підписання «Угоди про асоціацію з ЄС» для України основним завданням залишається формування протягом найближчих років поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з країнами ЄС; підписання угоди створює для України якісно нові можливості в частині подальшої її інтеграції у світовий ринок. Вхідження у європейський ринок продовольства може стати одним із головних чинників перебудови аграрної економіки України, виходу вітчизняної продукції на світові рівні якості.

Ринки розвинутих країн (зокрема ЄС) є привабливими завдяки високій купівельній спроможності їх населення. Це головна причина інтенсивної конкурентної боротьби на них. Не секрет, що такі ринки мають відносно усталену структуру пропозиції – вільних ніш немає, тому проникнути туди важко. Це означає, що випуску продукції, яка б відповідала міжнародним стандартам якості, недостатньо для експорту українських готових продовольчих товарів на ринки розвинутих країн. На відміну від аграрних,

які торгують сільськогосподарською сировиною, в українських продовольчих компаній відсутні за кордоном сформовані мережі каналів розподілу, оскільки там їх продукція не має збуту (винятком є продаж у країни ЄС обмеженої за кількістю і асортиментом продовольчої продукції – соняшникової олії, горілки, шоколаду). Це суттєво ускладнює завдання проникнення, тому що переконувати в конкурентних перевагах української продукції треба не тільки кінцевих споживачів, але й професійних ринкових посередників.

Серед основних напрямків удосконалення експорту продовольства Україною - варто виділити такі :

- ✓ підвищення інвестиційної привабливості АПК
- ✓ збалансування внутрішнього аграрного ринку і формування міжгалузевих виробничо-збутових регіональних кластерів
- ✓ модернізація виробничих потужностей АПК
- ✓ наближення вітчизняного аграрного законодавства до засад Спільної аграрної політики країн ЄС
- ✓ розробка механізмів подолання стагнації та депресивного характеру розвитку сільських територій.

Додаток А

Товари	2012		2013		2014		2015		2016	
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт
м'ясо та їстівні субпродукти	315,6	714,4	348	618,8	381,7	239	377,6	99,3	388	57
Шоколад і какао	661,4	449	555	461	323	359	187,2	193,5	162	217
цукор і кондитерські вироби з цукру	341	834	259	882	147	104	169,5	34,7	352	56
молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	611	196	691	262	575	185	386,4	79,7	330	594
овочі	132	131	111	175	130	162	97,2	62,8	3,7	22,4
їстівні плоди та горіхи	197,7	108,7	137,8	119,6	148	804,8	154	467	148	476
готові продукти із зерна	395	170	412	215	390	169	268	855,5	212,4	88,4
алкогольні і безалкогольні напої та оцет	367	474	362	572	251	422	183,6	233,6	163,8	289,5

Табл.1 експорт/імпорт основних видів агропродовольчих товарів України ,
млн. дол.

Джерело : складено автором на основі Держстату України

Список використаних джерел

- [1]. http://www.rusnauka.com/10_DN_2012/Economics/2_107216.doc.htm
- [2]. <https://refdb.ru/look/1180491-p2.html>
- [3]. http://lubbook.org/book_608_glava_2_Tema_2._Sub'ekti_biznesu..html
- [4]. <http://vuzlib.com.ua/articles/book/11081>
[Osoblivosti_formuvannja_poten/1.html](http://vuzlib.com.ua/articles/book/11081)
- [5] <http://agrex.gov.ua/протягом-2016-до-сс-було-експортовано-укр/>
- [6] https://www.br.com.ua/diplom/Economical_topics/66737-28.html
- [7] http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2005/15_6/149_Dejneko_15_6.pdf
- [8] Електронний ресурс : «Стратегічні пріоритети та сучасні завдання розвитку реального сектору економіки України»
- [9] http://eworks.com.ua/work/1945_Ocinka_potencialy_Ykraini_na_svitovomu_a_grarnomy_rinky.html
- [10] http://contest.dffd.gov.ua/sites/default/files/report/Zvit_RFNICD.pdf
- 11. Державна служба статистики України
- 12. Міністерство аграрної політики і продовольства України